

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Νεοφύτου Βάμβα 6 (3ος όροφος), 10674 Αθήνα, τηλ: 210 7233221-2; 210 7233216;

φαξ: 210 7233217; e-mail: info@nchr.gr, website: www.nchr.gr

Προς την Ευρωπαϊκή Συνέλευση
Προτάσεις για τη Συνταγματική Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Έχουμε την τιμή να σας αποστείλουμε τις παρακάτω προτάσεις αναδιατύπωσης και συμπλήρωσης διατάξεων του Σχεδίου Συνταγματικής Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

Μέρος Ι

Άρθρο 2. Αξίες της Ένωσης

- Προσθήκες: *«ειρήνη»*, ως πρώτη αξία, και *«ισότητα, ιδίως ισότητα ανδρών και γυναικών»*

.

Άρθρο 3. Στόχοι της Ένωσης

- Προσθήκες: *«κοινωνική και οικονομική πρόοδος», «διατήρηση στο ακέραιο και ανάπτυξη του κοινοτικού κεκτημένου», «βελτίωση της ποιότητας ζωής και απασχόλησης», «προστασία και βελτίωση της υγείας», «καταπολέμηση της βίας και της εμπορίας ανθρώπων» «καταπολέμηση της ξενοφοβίας και του ρατσισμού».*

- Προσθήκη 6^{ης} παραγράφου που επαναλαμβάνει τη 2^η παρ. του ισχύοντος άρθρου 3 ΣυνθΕΚ: *«Σε όλες τις δραστηριότητές της, η Ένωση επιδιώκει να εξαλειφθούν οι ανισότητες και να προαχθεί η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών (mainstreaming).»*

- Προσθήκη 7^{ης} παραγράφου: *«Η Ένωση υποχρεούται να ενσωματώνει την προστασία και τη βελτίωση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στον καθορισμό και την εφαρμογή όλων των πολιτικών και δράσεων της (mainstreaming), κατά τρόπο που να*

εξασφαλίζονται οι καλύτερες δυνατές συνθήκες φυσικής και πνευματικής υγείας και η όσο το δυνατόν πληρέστερη ανάπτυξη της προσωπικότητας κάθε ατόμου».

Άρθρο 5: Θεμελιώδη δικαιώματα

1. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αποτελεί ουσιαστικό τμήμα της Συνταγματικής Συνθήκης. Περιλαμβάνεται σε Πρωτόκολλο προσαρτώμενο στη Συνταγματική Συνθήκη.

2. Η Ένωση μπορεί να προσχωρήσει σε διεθνείς συνθήκες δικαιωμάτων του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

3. Η Ένωση σέβεται κι εφαρμόζει τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης, τις λοιπές διατάξεις και αρχές του δικαίου της Ένωσης και τις διεθνείς συνθήκες στις οποίες είναι συμβαλλόμενα μέρη η Ένωση ή όλα τα Κράτη-Μέλη.

Σημ.: Με όποιον τρόπο και αν «ενσωματωθεί»¹ ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στη Συνταγματική Συνθήκη, είναι επιτακτική ανάγκη να μη γίνουν δεκτές οι «συντακτικές προσαρμογές» που πρότεινε η αρμόδια Ομάδα Εργασίας της Συνέλευσης, γιατί θα δημιουργήσουν σοβαρή σύγχυση και κίνδυνο περιορισμού των δικαιωμάτων που περιέχει ο Χάρτης, αλλά και άλλων δικαιωμάτων που αποτελούν κεκτημένο της Ένωσης.

Άρθρο 6Α (νέο)

Απαγορεύεται κάθε διάκριση, ιδίως λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, χρώματος, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσιακής κατάστασης, γέννησης, ηλικίας, αναπηρίας, γενετήσιου προσανατολισμού ή άλλης

¹ Δηλαδή, είτε περιληφθεί σε κεφάλαιο της Συνταγματικής Συνθήκης είτε επισυναφθεί σε αυτήν ως Πρωτόκολλο.

κατάστασης. Κάθε πρόσωπο, χωρίς καμία διάκριση, έχει δικαίωμα σε ίσες ευκαιρίες.

2. Το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο οφείλουν, κατά τη διαδικασία του άρθρου ... [συναπόφαση, με πλειοψηφία του Συμβουλίου], να θεσπίζουν ευρωπαϊκούς νόμους ή νόμους πλαίσια για την εφαρμογή της 1ης παραγράφου του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 6B (νέο)

1. Άνδρες και γυναίκες έχουν ίσα δικαιώματα, σε όλους τους τομείς.
2. Προκειμένου να εξασφαλισθεί ουσιαστική ισότητα των φύλων, είναι αναγκαία η λήψη θετικών μέτρων, κατά κύριο λόγο για τη βελτίωση της θέσης των γυναικών, σε όλους τους τομείς, περιλαμβανομένης της εξασφάλισης ισόρροπης συμμετοχής ανδρών και γυναικών στη λήψη αποφάσεων.
3. Το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο οφείλουν, κατά τη διαδικασία του άρθρου ... [συναπόφαση, με πλειοψηφία του Συμβουλίου], να θεσπίζουν ευρωπαϊκούς νόμους ή νόμους πλαίσια για την εφαρμογή της 1ης και της 2ης παραγράφου του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 6Γ (νέο)

1. Η προστασία της μητρότητας και της πατρότητας, φυσικής και προερχόμενης από υιοθεσία, καθώς και η εναρμόνιση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής από άνδρες και γυναίκες πρέπει να εξασφαλίζονται. Απαγορεύεται οποιαδήποτε δυσμενής μεταχείριση, σε οποιονδήποτε τομέα, που έχει άμεση ή έμμεση σχέση με την εγκυμοσύνη, τη μητρότητα, την πατρότητα, συμπεριλαμβανομένης της υιοθεσίας παιδιού, ή την εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής.

2. Το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο οφείλουν, κατά τη διαδικασία του άρθρου ... [συναπόφαση, με πλειοψηφία του Συμβουλίου], να θεσπίζουν ευρωπαϊκούς νόμους ή νόμους πλαίσια για την εφαρμογή της 1^{ης} και της 2^{ης} παραγράφου του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 6Δ (νέο)

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα σε ένα υγιεινό και οικολογικά ισορροπο περιβάλλον, κατάλληλο για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

2. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει ιδίως το δικαίωμα στην περιβαλλοντική πληροφόρηση και στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

3. Το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο οφείλουν, κατά τη διαδικασία του άρθρου ... [συναπόφαση, με πλειοψηφία του Συμβουλίου], να θεσπίζουν ευρωπαϊκούς νόμους ή νόμους πλαίσια για την εφαρμογή της 1ης και της 2ης παραγράφου του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 12. Συντρέχουσες αρμοδιότητες της Ένωσης

Προσθήκες:

- *η ισότητα ανδρών και γυναικών*
- *η προστασία της μητρότητας και της πατρότητας και ο συνδυασμός της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής*
- *η καταπολέμηση των διακρίσεων*
- *η απασχόληση*

Μέρος II

Άρθρο που θα αντιστοιχεί στο άρθρο 152, παρ. 4, στοιχ. (γ) ΣυνθΕΚ (δημόσια υγεία):

Απάλειψη της φράσης «[...] εκτός οιασδήποτε εναρμόνισης των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών.»

Το Πρωτόκολλο για την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας πρέπει να απαιτεί τον **σεβασμό του κοινοτικού κεκτημένου** κατά την εφαρμογή των αρχών αυτών, όπως τον απαιτεί το συνημμένο στη Συνθήκη του Άμστερνταμ αντίστοιχο ισχύον Πρωτόκολλο, και να επαναλαμβάνει τα **κριτήρια εφαρμογής** των αρχών αυτών που θέτει το ισχύον Πρωτόκολλο.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΑ

Μέρος Ι

Α. Οι «αξίες» της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 2)

α) Θεωρούμε απαραίτητο να προστεθεί στις βασικές αξίες της ΕΕ, και μάλιστα ως πρώτη αξία, «η ειρήνη», αφού αποτελεί προϋπόθεση πραγματοποίησης όλων των αξιών και θεμελιωδών δικαιωμάτων. Άλλωστε, η ίδρυση τόσο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων όσο και του ΟΗΕ είχαν ως κύρια εμπνευστική αξία την εδραίωση και τη διατήρηση της ειρήνης στον κόσμο.

Οι σημερινοί κίνδυνοι κατάργησης της ειρήνης και μάλιστα με σειρά πολέμων, που ήδη άρχισαν, με καταστροφικότερες συνέπειες σε ανθρώπους και υλικά και πολιτιστικά αγαθά, το απαιτούν.

Σημειωτέον ότι τα Κράτη διακήρυξαν τη δέσμευσή τους για τη διατήρηση της ειρήνης τόσο στον Καταστατικό Χάρτη των ΗΕ, όπου αναγνωρίζεται ως θεμελιώδης σκοπός του Οργανισμού, όσο και στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Ο στενός σύνδεσμος και η αλληλεξάρτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειρήνης αναγνωρίζεται στα προοίμια των διεθνών συνθηκών προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχουν επικυρώσει όλα τα Κράτη-Μέλη της ΕΕ, και ιδίως του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΣΑΠΔ), του Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ΣΟΚΠΔ), της Σύμβασης για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW).

Πρέπει να τονισθεί ότι, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης αναγνωρίζουν στο Προοίμιο της ΕΣΔΑ την ειρήνη ως αξία στενά συνδεδεμένη με τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Η δέσμευση απέναντι στην ειρήνη επιβεβαιώνεται στην Διακήρυξη της Χιλιετίας των ΗΕ, καθώς και στο πιο πρόσφατο ψήφισμα 61/2003 της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΕ (59^η Σύνοδος της 24.04.2003), όπου αναγνωρίζεται ως βασική προϋπόθεση για τον αποτελεσματικό σεβασμό όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εξ άλλου, η Γενική Συνέλευση των ΗΕ

με το ψήφισμά της 39/11 (12.11.1984) είχε ήδη διακηρύξει **το δικαίωμα των λαών στην ειρήνη**.

β) Θεωρούμε επίσης απαραίτητο να προστεθεί στις βασικές αξίες της ΕΕ *«η ισότητα, ιδίως η ισότητα ανδρών και γυναικών»*, όπως πρότεινε η ομάδα εργασίας «Κοινωνική Ευρώπη» της Συνέλευσης. Ενώ δεν αμφισβητείται ότι πρόκειται για βασική αξία και θεμελιώδες στοιχείο της πολιτισμικής ταυτότητας της Ευρώπης, υπάρχουν προτάσεις να αναγραφεί μόνον η «ισότητα», χωρίς ρητή αναφορά της ισότητας των φύλων. Αυτό όμως δεν αρκεί. Ειδικότερα:

i) Υποστηρίζεται ότι αρκεί η αναγραφή της «ισότητας», διότι περιλαμβάνει και την ισότητα των φύλων. Είναι όμως ιστορικά αποδεδειγμένο ότι η «ισότητα» από μόνη της δεν αρκεί για την εξάλειψη των ανισοτήτων λόγω φύλου - ιδίως εις βάρος των γυναικών - και την κατοχύρωση της ισότητας των φύλων. Γι' αυτό και η ισότητα των φύλων, και μάλιστα η ουσιαστική ισότητα, κατοχυρώνεται ρητά και διαρκώς ενισχύεται, με διεθνείς συνθήκες, με την κοινοτική νομοθεσία, αλλά και σε διαρκώς αυξανόμενο αριθμό εθνικών συνταγμάτων.² Οι διεθνείς και ευρωπαϊκές εξελίξεις, αλλά και το γεγονός ότι η CEDAW είναι η δεύτερη ευρύτερα επικυρωμένη συνθήκη των ΗΕ, δείχνουν ότι η ισότητα των φύλων, αυτή καθαυτήν, είναι θεμελιώδης παγκόσμια αξία.

ii) Υποστηρίζεται επίσης ότι η ισότητα των φύλων δεν είναι σαφής νομική έννοια. Είναι όμως γνωστό ότι πρόκειται για μια από τις σαφέστερες και ακριβέστερα οριοθετημένες έννοιες του κοινοτικού δικαίου, και πάντως σαφέστερη από άλλες αξίες που αναγράφει το άρθρο 2, όπως το κράτος δικαίου. Η ισότητα των φύλων έχει γίνει αντικείμενο επεξεργασίας από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ), με 200 περίπου αποφάσεις, ενώ, εξάλλου, ορίζεται κατά τρόπο σαφή στη CEDAW όσον αφορά όλους τους τομείς της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής.

² Βλ. Συντάγματα Αυστρίας (άρθρα 7 παρ. και 2), Βελγίου (άρθρο 10 παρ. 10bis), Γαλλίας (Προοίμιο με συνταγματική ισχύ, άρθρα 3 παρ. 5, 4 παρ. 3), Γερμανίας (άρθρο 3 παρ. 2 και 3), Ελλάδας (άρθρα 4 παρ. 2, 22 παρ. 1, εδ. (β), 116 παρ. 2); Ιταλίας (άρθρα 3 παρ. 1, 37 παρ. 1, 51), Λουξεμβούργου (σχέδιο), Πορτογαλίας (άρθρο 9 (η)), Σουηδίας (άρθρο 2 παρ. 16), Φινλανδίας (άρθρο 6 παρ. 4).

iii) Υποστηρίζεται, τέλος, ότι αρκεί να αναφέρεται η ισότητα των φύλων ως στόχος της ΕΕ, και δεν είναι ανάγκη να περιλαμβάνεται στις αξίες. Είναι βέβαια απαραίτητο η ισότητα των φύλων να αποτελεί στόχο, και μάλιστα οριζόντιο, της Ε.Ε., όπως είναι σήμερα βάσει του άρθρου 3 παρ. 2 ΣυνθΕΚ. Αυτό όμως δεν αρκεί. Σύμφωνα με το «επεξηγηματικό σημείωμα» που συνοδεύει το κείμενο των πρώτων 16 άρθρων του Σχεδίου Συνταγματικής Συνθήκης, «ενώ στο άρθρο 2 κατοχυρώνονται οι βασικές αξίες χάρις στις οποίες οι ευρωπαϊκοί λαοί αισθάνονται ότι ανήκουν στην αυτή 'ένωση', το άρθρο 3 εξαγγέλλει τους βασικούς στόχους που δικαιολογούν τη δημιουργία της 'Ένωσης για την άσκηση ορισμένων εξουσιών από κοινού στο ευρωπαϊκό επίπεδο». Έτσι, η νομική αξία και η λειτουργία των «αξιών» και των «στόχων» είναι διαφορετικές, και είναι προφανές, ότι η ισότητα των φύλων ανήκει και στα δύο αυτά άρθρα.

B. Οι «στόχοι» της Ένωσης (άρθρο 3)

α) Θεωρούμε απαραίτητο να συμπληρωθούν οι γενικοί «στόχοι» της ΕΕ με την προσθήκη κοινωνικών στόχων που θεσπίζουν οι ισχύουσες διατάξεις της ΣυνθΕΕ και της ΣυνθΕΚ, ώστε να αποφευχθεί η οπισθοδρόμηση και η συρρίκνωση του κοινωνικού κεκτημένου της ΕΕ. Τέτοιοι στόχοι, που αγνοεί το άρθρο 3, είναι ιδίως **«η κοινωνική και οικονομική πρόοδος»** (1^{ος} γενικός στόχος της Ε.Ε. αφότου ιδρύθηκε -άρθρο 2 ΣυνθΕΕ), **«η διατήρηση στο ακέραιο και η ανάπτυξη του κοινοτικού κεκτημένου»** (οριζόντιος γενικός στόχος της Ένωσης -άρθρο 2 ΣυνθΕΕ), **«η βελτίωση της ποιότητας ζωής και απασχόλησης»** και το **«υψηλό επίπεδο προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας ζωής και απασχόλησης»** (ισχύοντες γενικοί στόχοι -άρθρο 2 ΣυνθΕΚ, στρατηγική Λισαβόνας).

β) Γενικοί στόχοι πρέπει να είναι και **«η καταπολέμηση της βίας και της εμπορίας ανθρώπων»**, Πρόκειται για γνωστά και διαρκώς οξυνόμενα προβλήματα, που απασχολούν πολύ σοβαρά την Ένωση και που για την αποτελεσματική αντιμετώπισή τους είναι επείγον να ληφθούν νομοθετικά μέτρα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τέλος, αναγκαίο είναι να

περιληφθεί και η «**καταπολέμηση της ξενοφοβίας και του ρατσισμού**». Είναι τουλάχιστον παράδοξο το Σχέδιο, σε αντίθεση με την ισχύουσα Συνθήκη, να μην περιέχει πουθενά τους όρους «**ξενοφοβία**» και «**ρατσισμός**».

γ) Θεωρούμε επίσης απαραίτητο να επαναληφθεί, ως θεμελιώδες κεκτημένο, η διάταξη του άρθρου 3 παρ. 2 Συνθήκη, που ανακηρύσσει την **ισότητα των φύλων**, και μάλιστα την ουσιαστική ισότητα, ως οριζόντιο στόχο της Ένωσης και επιβάλλει στην Ένωση τη **θετική υποχρέωση** να εξαλείψει τις ανισότητες (δηλαδή όχι μόνον τις τυπικές διακρίσεις, αλλά και τις διακρίσεις στην πράξη) και να προωθεί την ουσιαστική ισότητα των φύλων σε όλους τους τομείς (*mainstreaming*).

Γ. Διατάξεις σχετικές με το περιβάλλον

α) Θεωρούμε απαραίτητη την προσθήκη 7^{ης} παραγράφου στο άρθρο 3, που να καθιστά **οριζόντιο στόχο** της ΕΕ την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος (*mainstreaming*) και να κατοχυρώνει και συνταγματικά την αρχή της **ενσωμάτωσης** της περιβαλλοντικής προστασίας σε όλες τις πολιτικές και δράσεις της ΕΕ. Η αρχή της ενσωμάτωσης αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές αρχές του κοινοτικού δικαίου και ήδη περιλαμβάνεται στο άρθρο 6 Συνθήκη. Η αρχή αυτή έχει την έννοια ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η περιβαλλοντική προστασία ακόμη και στο πλαίσιο της εμπορικής και της περιφερειακής πολιτικής, και όλων των άλλων πολιτικών και δράσεων, όπως εκείνης των μεταφορών, της ανάπτυξης, της γεωργίας κλπ.

Η προτεινόμενη διάταξη συνδυάζει την προστασία του περιβάλλοντος με την προστασία της υγείας και τη γενικότερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, περιλαμβάνοντας έτσι στην έννοια της περιβαλλοντικής προστασίας τόσο την οικολογική όσο και την ανθρωποκεντρική διάσταση. Είναι δε αναγκαία και για την αποτελεσματική εκπλήρωση των υποχρεώσεων που ανέλαβε η Ένωση με την προσχώρηση στη διεθνή σύμβαση του Aarhus.

β) Θεωρούμε επίσης απαραίτητο να κατοχυρωθεί ρητά το θεμελιώδες δικαίωμα σ' ένα υγιεινό και οικολογικά ισόρροπο περιβάλλον, που αποτελεί

σημαντικό παράγοντα για την διαμόρφωση και την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και τη διασφάλιση ικανοποιητικού επιπέδου ποιότητας ζωής. Η σημασία του δικαιώματος αυτού έχει αναγνωριστεί με πληθώρα διεθνών και περιφερειακών κειμένων. Προ παντός όμως η πράξη, ιδίως τα τελευταία χρόνια, απέδειξε κατά τρόπο πλέον σαφή τις ολέθριες συνέπειες των βαρειών προσβολών του περιβάλλοντος στους φυσικούς όρους διαβίωσης με επιπτώσεις προφανείς στις διεθνείς κλιματολογικές συνθήκες, στην υγεία των ανθρώπων και στις κοινωνικές συνθήκες διαβίωσης.

Στη Διακήρυξη της Χιλιετίας τα Κράτη-Μέλη του ΟΗΕ αναγνώρισαν τη σημασία της προστασίας του περιβάλλοντος.

Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, το περιβάλλον αναγνωρίζεται ως αξία που πρέπει να προστατευθεί. Προς αυτή την κατεύθυνση έχουν συναφθεί οι συμβάσεις αφ' ενός του Λουγκάνο του 1993 περί αστικής ευθύνης για δραστηριότητες επικίνδυνες για το περιβάλλον και αφ' ετέρου η Σύμβαση του Στρασβούργου του 1998 για την προστασία του περιβάλλοντος με τη βοήθεια του ποινικού δικαίου, η οποία δεν έχει ακόμη τεθεί σε ισχύ.

Κατά τη ΣυνθΕΚ η επίτευξη υψηλού επιπέδου προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος αποτελεί αποστολή της Κοινότητας (άρθρο 2 ΣυνθΕΚ) ενώ σύμφωνα με το άρθρο 6 της ΣυνθΕΚ οι απαιτήσεις της περιβαλλοντικής προστασίας πρέπει να ενταχθούν στον καθορισμό και την εφαρμογή όλων των κοινοτικών πολιτικών και δράσεων (αρχή ενσωμάτωσης). Τα άρθρα 174 επ. αναφέρονται αναλυτικά στην πολιτική της κοινότητας στον τομέα του περιβάλλοντος.

Σε εθνικό επίπεδο, τα περισσότερα Κράτη-Μέλη της ΕΕ έχουν συμπεριλάβει στα Συντάγματά τους διατάξεις που κατοχυρώνουν το δικαίωμα στο περιβάλλον και την προστασία του. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα άρθρα 66 του Πορτογαλικού Συντάγματος, 45 του Ισπανικού, 24 του Ελληνικού, 21 του Ολλανδικού, 23 του Βελγικού, 2 και 73-80 του Ελβετικού, 20Α του Γερμανικού, 14Α του Φιλανδικού, 110Β του Νορβηγικού. Ακόμη και όταν αυτό δεν προβλέπεται ρητά σε επίπεδο Συντάγματος, κατοχυρώνεται με νομοθετικές διατάξεις όπως π.χ. στο άρθρο

L-110-2 του Γαλλικού Περιβαλλοντικού Κώδικα. Όλες αυτές οι συνταγματικές διατάξεις αναγνωρίζουν δικαίωμα των ατόμων να ζουν σε ένα υγιεινό και οικολογικά ισορροπο περιβάλλον.

Ο εμπλουτισμός της περιβαλλοντικής προστασίας με ένα συνταγματικό θεμελιώδες δικαίωμα, σε επίπεδο Ένωσης, επιτρέπει στα άτομα να προσφεύγουν στη δικαιοσύνη σε περίπτωση που κινδυνεύουν να υποστούν περιβαλλοντικές βλάβες ή που γενικότερα κινδυνεύουν περιβαλλοντικά αγαθά. Για την άσκηση αυτού του δικαιώματος απαραίτητη βεβαίως είναι η ελεύθερη πρόσβαση στις πληροφορίες που αφορούν το περιβάλλον, δικαίωμα που κατοχυρώνεται και με την κοινοτική οδηγία 2003/4/ΕΚ της 28^{ης} Ιανουαρίου 2003.

Εξάλλου τόσο το δικαίωμα στην περιβαλλοντική πληροφόρηση όσο και αυτό στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη συνάδουν με τις θεμελιώδεις αρχές της πρόληψης και της προφύλαξης οι οποίες θεσπίζονται στο άρθρο 174 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης. Τέλος υπογραμμίζεται ότι τα δικαιώματα αυτά ρυθμίζονται λεπτομερώς στην διεθνή συνθήκη του Aarhus στην οποία έχει προσχωρήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σημειώνουμε ότι οι προτεινόμενες διατάξεις εγγυώνται την προστασία του περιβάλλοντος και μάλιστα ως αυτοτελούς ανθρωπίνου δικαιώματος.

Η προστασία του περιβάλλοντος ως μέσου για διαρκή (αειφόρο) ανάπτυξη δεν θεωρούμε ότι είναι ικανοποιητική, διότι συχνά στην ανάπτυξη -ως μη όφειλε και παρά τις αντίθετες τάσεις - αποδίδεται έννοια, αν όχι αποκλειστικά τουλάχιστον κυρίως, οικονομική, με αποτέλεσμα το περιβάλλον να μένει απροστάτευτο όταν η προσβολή του εξυπηρετεί το οικονομικό κέρδος. Η πραγματικότητα είναι μάλιστα ότι όλες, σχεδόν, οι αντιδράσεις κατά της αποτελεσματικής προστασίας του έχουν κίνητρα κερδοσκοπικά, υποκρυπτόμενα υπό τον «ευπρεπή» μανδύα της ανάπτυξης.

Εξάλλου, είναι γνωστό ότι η ανάπτυξη στην πράξη ακολουθεί πορεία διεύρυνσης και εμβάθυνσης του χάσματος μεταξύ πλουσίων και φτωχών ατόμων και λαών. Το «περιβάλλον» πρέπει να παύσει να χρησιμοποιείται ως εξυπηρετικός της πορείας αυτής παράγοντας.

Τα παραπάνω θεωρούμε ότι επαρκώς αιτιολογούν την πρότασή μας το δικαίωμα στο περιβάλλον να προστατεύεται ως αυτοτελές ανθρώπινο δικαίωμα, που να γίνεται σεβαστό σε όλες τις πολιτικές και δράσεις της ΕΕ.

γ) Για την αποτελεσματική κατοχύρωση του προτεινόμενου θεμελιώδους δικαιώματος, προτείνουμε και σαφή *νομική βάση* για τη λήψη νομοθετικών μέτρων από την Ένωση (σύμφωνα με τα άρθρα 24 και 25 του Σχεδίου, οι «ευρωπαϊκοί νόμοι» θα αντιστοιχούν στους σημερινούς κανονισμούς, ενώ οι «ευρωπαϊκοί νόμοι-πλαίσια» θα αντιστοιχούν στις οδηγίες).

Οι προτεινόμενες διατάξεις είναι αναγκαίες και για την αποτελεσματική εκπλήρωση εκ μέρους της Ένωσης των υποχρεώσεων που έχει αναλάβει με την προσχώρηση στη διεθνή σύμβαση του Aarhus. Είναι πάντως προφανές, ότι τα σχετικά με το περιβάλλον ποικίλλα και πολύ σοβαρά προβλήματα μόνο με ευρωπαϊκούς νομικούς κανόνες μπορούν να αντιμετωπισθούν.

Δ. Θεμελιώδη δικαιώματα (άρθρο 5)

α) Θεωρούμε σκόπιμο ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων να αποκτήσει συνταγματική ισχύ. Αυτό θα επιτευχθεί είτε με την ένταξή του σε κεφάλαιο της Συνταγματικής Συνθήκης, είτε με την μεταφορά του κειμένου του σε πρωτόκολλο επισυναπτόμενο σε αυτήν. Το άρθρο 5 του Σχεδίου προτείνει εναλλακτικά τις δύο αυτές λύσεις, ορίζοντας ότι και στις δύο περιπτώσεις ο Χάρτης θα αποκτήσει την ίδια ισχύ. Αυτό είναι σύμφωνο και με τη νομολογία του ΔΕΚ σχετικά με την ισχύ των πρωτοκόλλων.³ Υποστηρίζεται από πολλούς ειδήμονες ότι, αν υιοθετηθεί η δεύτερη λύση, ενώ δεν θα μειωθεί η αξία του Χάρτη, υπάρχει ελπίδα, αφενός, να αποφευχθεί η ανασφάλεια δικαίου σχετικά με ορισμένα δικαιώματα που στον Χάρτη είναι περιορισμένα σε σύγκριση με το κοινοτικό κεκτημένο, και αφετέρου, να αποτραπούν οι «συντακτικές προσαρμογές» που πρότεινε

³ Βλ. D. Simon, *Le système juridique communautaire*, 3e édition, PUF, No. 243, όπου και σχετική νομολογία του ΔΕΚ.

ομάδα εργασίας της Συνέλευσης, οι οποίες θα δημιουργήσουν σύγχυση και κίνδυνο περαιτέρω περιορισμού του πεδίου εφαρμογής του Χάρτη.⁴

Εκείνο πάντως που έχει μεγάλη σημασία είναι, με όποιον τρόπο και αν ενσωματωθεί ο Χάρτης, **να μη γίνουν δεκτές οι «συντακτικές προσαρμογές»** που πρότεινε η αρμόδια ομάδα εργασίας της Συνέλευσης, γιατί περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη και δημιουργούν σύγχυση και ανασφάλεια δικαίου που υπάρχει κίνδυνος να οδηγήσει σε οπισθοδρομήσεις στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

β) Θεωρούμε επίσης σκόπιμο να αποκτήσει η Ε.Ε. δυνατότητα προσχώρησης σε οποιαδήποτε διεθνή συνθήκη δικαιωμάτων του ανθρώπου, και όχι μόνον στην ΕΣΔΑ.

γ) Είναι αναγκαίο να αναφέρονται στην 3^η παρ. του άρθρου 5 όλες οι πηγές ανθρωπίνων δικαιωμάτων του δικαίου της Ένωσης, ώστε να διατηρηθεί ολόκληρο το κεκτημένο.

Ε. Απαγόρευση κάθε διάκρισης - επιταγή για ίσες ευκαιρίες χωρίς διάκριση (νέο άρθρο 6Α)

α) Θεωρούμε απαραίτητο να περιληφθεί στη Συνταγματική Συνθήκη, κατά το πρότυπο των διεθνών συνθηκών δικαιωμάτων του ανθρώπου που έχουν επικυρώσει όλα τα Κράτη-Μέλη, άρθρο άμεσης εφαρμογής που να απαγορεύει κάθε διάκριση. Η απαγόρευση όμως αυτή δεν αρκεί για την αποτελεσματική εξάλειψη των διακρίσεων. Γι' αυτό πρέπει να επιτάσσεται και η παροχή ίσων ευκαιριών σε όλους τους ανθρώπους, χωρίς καμία διάκριση.

β) Η Συνταγματική Συνθήκη πρέπει να περιλαμβάνει και **νομική βάση** για τη θέσπιση νομοθεσίας της Ένωσης για την εφαρμογή των προαναφερόμενων διατάξεων (τελευταία παρ. του άρθρου, βλ. και πιο πάνω Γ' (γ)).

4 Βλ. τα Συμπεράσματα του Συνεδρίου Jean Monnet, Βρυξέλλες, 4 Μαρτίου 2003, και την αιτιολογία τους: <http://www.europa.eu.int/comm/education/ajm/equality/index.html>, καθώς και τα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου των Αθηνών, 2 Απριλίου 2003, με θέμα «Τα κοινωνικά δικαιώματα, μοχλός για την ισότητα. Προτάσεις για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα», περιοδικό του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας «Αγώνας της Γυναίκας», τεύχος 74, Ιούνιος 2003.

ΣΤ. Διατάξεις για την ισότητα των φύλων, την προστασία της μητρότητας και πατρότητας και την εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής (νέα άρθρα 6B και 6Γ)

α) Θεωρούμε απαραίτητο η Συνταγματική Συνθήκη, κατά το πρότυπο των διεθνών συνθηκών δικαιωμάτων του ανθρώπου και των περισσότερων συνταγμάτων των Κρατών-Μελών, να κατοχυρώνει ρητά **ίσα δικαιώματα ανδρών και γυναικών**, σε όλους τους τομείς, και να αναφέρει την αναγκαιότητα λήψης **θετικών μέτρων** για την εξασφάλιση της ουσιαστικής ισότητας, ιδίως υπέρ των γυναικών, που αποτελούν και τα κύρια θύματα διακρίσεων και ανισοτήτων στην πράξη. Την αναγκαιότητα τέτοιων μέτρων, και το ότι αυτά δεν αποτελούν διακρίσεις ή αποκλίσεις από την αρχή της ισότητας των φύλων, αλλά τουναντίον μέσα για την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας, αναγνωρίζει και το ΔΕΚ, βάσει του ισχύοντος κοινοτικού δικαίου,⁵ καθώς και η CEDAW και άλλες διεθνείς συνθήκες. Το προτεινόμενο άρθρο αποτελεί εφαρμογή του άρθρου 3 παρ. 2 ΣυνθΕΚ και είναι εμπνευσμένο από το άρθρο 141 παρ. 4 ΣυνθΕΚ και τη συνημμένη στη Συνθήκη του Άμστερνταμ Δήλωση 28. Αντιστοιχεί σε διατάξεις διεθνών συνθηκών επικυρωμένων από όλα τα Κράτη-Μέλη⁶ και πολλών εθνικών Συνταγμάτων.⁷

β) Απαραίτητο επίσης είναι να περιληφθεί άρθρο που να κατοχυρώνει την προστασία της μητρότητας, της πατρότητας και την εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, που αποτελούν συνακόλουθα της ισότητας των φύλων και αναγκαίες προϋποθέσεις της ουσιαστικής ισότητας, έχουν δε κεφαλαιώδη σημασία για το μέλλον, γι' αυτήν την επιβίωση της Ευρώπης και την ποιότητα ζωής του πληθυσμού της, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών.

γ) Η Συνταγματική Συνθήκη πρέπει να περιλαμβάνει και **νομική βάση** για να μπορεί να θεσπίζεται νομοθεσία της Ένωσης για την εφαρμογή

⁵ Βλ. ιδίως ΔΕΚ C-158/97, *Badeck*, Συλλ. 2000, I-1875, και C-409/95, *Marschall*, Συλλ. 1997, I-6363.

⁶ Άρθρο 3 Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, άρθρο 3 Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, άρθρο 4 παρ. 1 Σύμβασης για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών (CEDAW).

⁷ Βλ. υποσημ. 2.

των προαναφερόμενων διατάξεων (τελευταία παράγρ. των δύο άρθρων, βλ. και πιο πάνω Γ'. γ).

Z. Συντρέχουσες αρμοδιότητες της Ένωσης (άρθρο 12)

α) Για να μπορεί να νομοθετεί η Ένωση σε ό,τι αφορά την *ισότητα των φύλων*, την *προστασία της μητρότητας και της πατρότητας και την εναρμόνιση της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής* καθώς και την *καταπολέμηση των διακρίσεων* (προτεινόμενα άρθρα 6Α-6Β), πρέπει τα ζητήματα αυτά να ανήκουν στη συντρέχουσα αρμοδιότητά της.

β) Το Σχέδιο κατατάσσει την *απασχόληση*, με τρόπο γενικό και απόλυτο, στους τομείς των «*υποστηρικτικών δράσεων*» της Ένωσης (άρθρο 15), όπου θα αποκλείεται η εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών. Έτσι, θα τεθεί τέρμα στη θέσπιση νομοθεσίας της Ένωσης που αποτελεί πηγή δικαιωμάτων των εργαζομένων. Η δε υφιστάμενη κοινοτική νομοθεσία θα παγώσει. Δεν θα επιδέχεται πλέον βελτίωση, όπως γίνεται σήμερα, με βάση την εμπειρία από την εφαρμογή της και τη νομολογία του ΔΕΚ και θα ανοίξει ο δρόμος για την απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων. Η απασχόληση πρέπει να περιληφθεί στους τομείς της «*συντρέχουσας αρμοδιότητας*», στους οποίους η Ένωση θα εξακολουθήσει να νομοθετεί. Μόνο με ευρωπαϊκούς νομικούς κανόνες μπορούν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά τα πολλαπλά προβλήματα της απασχόλησης. Αυτό δεν αποκλείει, βέβαια, τη λήψη και άλλων, μη νομοθετικών μέτρων, όπως τη θέσπιση κατευθυντηρίων γραμμών πολιτικής της απασχόλησης.

Μέρος II

Διατάξεις σχετικές με τη δημόσια υγεία στις χώρες-μέλη της ΕΕ

Ενόψει των διαρκώς αυξανόμενων προβλημάτων υγείας, των οποίων η αντιμετώπιση, για να είναι αποτελεσματική, πρέπει να γίνεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι αναγκαίο να απαλειφθεί ο αποκλεισμός της εναρμόνισης των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών στο άρθρο που θα αντιστοιχεί στο ισχύον άρθρο 152 παρ. 4, στοιχ. (γ) ΣυνθΕΚ.

Δε θεωρούμε σκόπιμο να αποκλεισθεί και για το μέλλον η εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών για το κεφαλαιώδους σημασίας αυτό θέμα, και έχουμε την πεποίθηση ότι ενόψει των σοβαρών κινδύνων που πρέπει να αντιμετωπισθούν, οι δυσχέρειες που τυχόν εμφανίζονται σήμερα θα υπερνικηθούν.

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ.

Το ισχύον Πρωτόκολλο για την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας, που είναι συνημμένο στη Συνθήκη του Άμστερνταμ, απαιτεί κατά την εφαρμογή των αρχών αυτών να μη θίγεται το κοινοτικό κεκτημένο και θέτει κριτήρια για την εφαρμογή τους. Το Πρωτόκολλο που περιλαμβάνεται στο Σχέδιο, καθορίζει μόνο τις διαδικασίες για την εφαρμογή των αρχών αυτών και δεν αναφέρεται καθόλου στο κοινοτικό κεκτημένο, ούτε περιλαμβάνει κριτήρια για την εφαρμογή των δύο αρχών. Αυτό συνεπάγεται σοβαρούς κινδύνους οπισθοδρόμησης και απορύθμισης σε πολλούς τομείς. Γιαυτό, το Πρωτόκολλο θα πρέπει να επαναλαμβάνει τα κριτήρια του ισχύοντος Πρωτοκόλλου και να κατοχυρώνει το κοινοτικό κεκτημένο.

Καθ. Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Πρόεδρος της ΕΕΔΑ
Σοφία Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου, Μέλος της ΕΕΔΑ

Αθήνα, 23 Μαΐου 2003